

«ԳԱՐՈՒՆ» ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՀԱՐ
Բ. ՀԱՐՔ

ԹԻԻ 1

Ա Ր Տ Ա Կ Ա Ր Գ Տ Ղ Ա Յ Մ Ը

Թարգմ.

Յ. Գ. ԱԹԱՆԱՍԵԱՆ

1930

և Գրատուն «Թրուժոստա»
ՖԲՈՒՄՈՍՍԱ

087 - 1

Ա - 94

25 FEB 2013

ՆԱԽԱԲԱՆ

Րէնէ տը Րէօմիւր ծնած է Լա Րոշէլի մէջ (Ֆրանսա) 1683ին և 1708ին, դեռ 25 տարեկան երիտասարդ, ընդունուած է Գիտութեան Ակադեմիին:

Ան իրր բնագէտ աշխարհոյսկ եղած է և բազմաթիւ գիւտերով մեծ ծառայութիւն մատուցած է իր հայրենիքին, գիտութեան ու հարտարարուեալին:

Րէնէ տը Րէօմիւր, հարուստի վաւակ և մեծ ժառանգութեան տէր, իր կեանքն ու հարստութիւնը ի սպաս դրած է գիտութեան: Իր ամբողջ կեանքի ընթացքին ան եղած է յամառ աշխատող մը և պրպտող մը:

Տը Րէօմիւր իրր մարդ ալ եղած է մեծհոգի վեհանձն ու առատաձեռն, ան օգնած է ուրիշներուն՝ ամէն անգամ որ առիթը ներկայացած է:

Վերջապէս տը Րէօմիւր եղած է տիպար մարդ մը, որուն կեանքը կրնայ իրր օրինակ ծառայել բոլոր անոնց՝ որոնք կը փափազին իրենց ետին թողուլ լաւ յիշատակ մը:

Ֆրանսերէնէ թարգմանելով մեր մատաղ սերունդին կը ներկայացնեմ այս մեծ մարդուն կենսադրութեան քանի մը գիծերը:

Յ. Գ. Աթանասեան

037.1

Կ. 94

ար

23 JUN 2009

Ա Ր Տ Ա Կ Ա Ր Գ Տ Ղ Ա Յ Մ Ը

Րէնէ-Անթուան տը Րէօմիւր, ծնած Լա Րոշէլ (Ֆրանսա) 1683ին, որդին էր հարուստ աւագանի և տեղւոյն դատարանին խորհրդական Ֆէրքուիթ տը Րէօմիւրի: Րէնէ աշխույժ, մատցի, ուսումնասէր, տղայ մըն էր: Իր նախասիրութիւնը կը հակէր դէպի բնագիտութիւն և բնական գիտութիւնները: Շատ փոքր տարիքին մէջ ան կը զննէր բոյսերը, միջատները և ծովեզրի խեցեմորթները:

Իրեն համար բարեբաղդութիւն մըն էր առանձինն կամ քանի մը ընկերներու հետ կրթալ իր ծննդավայրի շրջականները միջատներ որոնելու Տասներկու տարեկանին ան արդէն կազմած էր աչքառու հաւաքածոյ մը՝ մեծ կանոնաւորութիւնով և իւրաքանչիւրի տակ նոթագրութիւնով, որ ցոյց կուտար այսչափ մատաղատի տղու մը համար արտակարգ զիտելու կարողութիւն և դատողութիւն:

Փոքրիկն Րէնէ կամովին լքած էր բոլոր միւս ուսումները՝ նուիրուելու համար իր նախասիրութեան, բայց իր հայրը, մեծ զարգացումի տէր մարդ, կ'ուզէր, ամէն բանէ առաջ, անոր տալ ընդհանուր կրթութիւն մը՝ զայն պատրաստելու համար աւելի խորացած և աւելի դժուար ուսումներու:

Ան եղաւ իր որդւոյն միակ ուսուցիչը մինչև այն վայրկեանը, երբ այլևս գոյէ՞ մտնելու կարող դատեց զայն: Ան կը դաստաւանդէր հին լեզուները և գրականութեան գլուխ գործոցները:

—Աւելի յետոյ, կ'ըսէր անոր, քու սիրելի ուսումներուդ պիտի նուիրուիս և զանոնք այնքան լաւ պիտի հասկնաս՝ որքան նախնական կրթութիւնը քու կարողութիւններդ զարգացուցած ըլլայ:

—Բայց, հայրիկ, դիտել կու տար մատաղատի աշակերտը, քու դասերդ չեն արդիւնք դիտոր զբանում միջատներու և տունկերու հաւաքածոնք կազմելով, ասիկա այնպիսի զբաղում մըն է որ հին լեզուներու ուսման չի մնասեր:

—Մէկ անգամէն պէտք չէ երկու բանի ետե՛ք ըլլալ, հակառակ պարագային ո՛չ մէկը կըրնաս լաւ կերպով ընել: Երբոր գոյէ՞ մտնելու համար բաւական զօրացած ըլլաս, այն ատեն կրնաս նուիրուիլ ճաշակիչ համաձայն, ուսողութեան, բնագիտութեան և բնական գիտութիւններու:

Պ. Եր Րէօմիւր իր մատաղատի որդւոյն յաճախ կը կրկնէր իր պատուէրները, բայց տեսաւ անոր չափազանց տխրիւր, և վերջապէս արտօնեց կազմել քանի մը հաւաքածոնք որ աւելի յետոյ անոր օգտակար պիտի կարենային ըլլալ:

—Ասիկա պիտի ըլլայ, ըսաւ ան, զբոռանք, ժամանց մը, բայց ոչ ուսումնասիրութիւն մը որ իմ դասաւանդութիւնս փճացնէ:

Տղան այս արտօնութենէն ուրախացաւ և անկէ կ'օգտուէր հաճոյքով, իր մեծագոյն զբաղումն էր իր հաճոյքի ժամերուն դաշտերը վազել հետապնդելու համար երկրի ամենահաղուադիւտ միջատները:

Ան ունեցաւ տարեկից ընկեր մը՝ Ժան Պէրթիէ անուեով, որ յաճախ իրեն կ'ընկերանար իր պտոյտներուն ատեն: Ասիկա նաւաստիի մը որդին էր, որուն ընտանիքը Պ. Րէօմիւրինին մօտ էր: Երբ ան տեսաւ Րէնէի տունէն դուրս ելլելը իր երկաթէ տուփով և իր թիթեռնիկի ուռկանով, անոր մօտենալով ըսաւ.

—Ահա, նորէն թիթեռնիկի օրսորդութեան կ'երթաս, սիրելի Րէնէ:

—Այո, Ժան, կ'երթամ որոնել ոչ միայն թեթեռնիկ, այլ ամէն տեսակ միջատ՝ եթէ դաշտը անոնցմէ հետաքրքրականներ գտնեմ:

—Սակայն դուն չատ կատարեալ հաւա-

քածոյ մը ունիս և չեմ գետեր թէ ի՛նչպէս կըր-
նաս արդէն ունեցածներուդ վրայ նորեր աւել-
ցնենք:

—Միշտ նորեր կը գտնուին, սիրելի ժան,
և հաղուադիւտ րան մը գտնելու փափազը ար-
դարեւ այս որսորդութեան մեծ հաճոյքն է: Ես
ամէն տեսակի թիթեռնիկներ ունիմ, շերեկո-
թիկներ, ճագուռներ, ջրեակներ, կարմրորդներ և
նոյնիսկ տաք երկիրներու հետաքրքիր միջատ-
ներ որ նաւաստիներ բերած են ինծի, այսու-
հանդերձ, մեր երկրին մէջ այնքան մեծ թիւով
կան, որ կը յուսամ միշտ յաջողիլ անծանօթ
տեսակով մը ճոխացնել հաւաքածոս, և որոնց
անունն մը տալու հաճոյքը պիտի ունենամ:

—Եթէ քեզի հաճոյ կը թուի, քեզի հետ
որսորդութեան պիտի գամ և, կարելի է, պիտի
կրնամ սրապ այս վայրկենիս մարդերուն, վրայ
թռչակող գեղեցիկ թիթեռնիկներէն մէկը Այսօր
ես ազատ եմ, որովհետեւ արձակուրդի մէջ ենք,
և քանի որ քեզի պատահեցայ՝ ծնողացս հաւա-
նութիւնով քեզ հետ դաշտը պտոյտի կ'ելլեմ:

—Ես ալ հօրս հաւանութիւնը ունիմ, որով-
հետեւ այս առտու լատիներէն քերականութեան
դաս լաւ գիտցայ, ուրեմն ինծի հետ եկուր, հա-
ճելի պտոյտ մը կ'ընենք:

Երկուքը միասին դաշտ երթալով սկսան
խրենց որսին որ առատ էր: Բէնէ բաղդը ունե-

ցաւ իր հաւաքածոյին վրայ աւելցնելու շատ
հաղուադիւտ քանի մը բզէզներ, որոնցմէ մէկը
կոյսարդէզ մըն էր գեղեցիկ կապոյտ գոյնով մը,
որ երկար ատենէ ի վեր կը փնտռէր:

Դաշտին մէջ ուրախութիւնով կը վազէին
միջատներուն ետեւէն, որոնք իրենց քմայքոտ
թռիչքով իրենց կը քաշէին, երբոր ծովեզրը դը-
տան ինքզինքնին:

—Շատ հեռացած ենք, ըսաւ ժան, կը կար-
ծեմ որ տուն դառնալու ատենն է:

—Այո, իսկոյն պիտի դառնանք, պատաս-
խանեց Բէնէ: Բայց քանի որ ծովափն ենք, օդ-
տունք և քանի մը խեցեմորթ հաւաքենք, հոս
մեծ քանակութիւնով կան ովկիանոսը կզերոզ
Փայուերուն պատճառով. ա՛հ, անոս արդէն խեչո-
փառ մ'ը:

—Միթէ խեցեմորթներու ու թժմակներու
հաւաքածո՞յ մըն ալ կը կազմեն, հարցուց ժան
խնդալով:

—Այդ ոչ, շատ դժուար պիտի ըլլայ ասի-
կա, բայց կը փնտռեմ խեչափառ մը կամ խեց-
զետին մը որուն մէկ ոտքը կոտրած ըլլայ...

—Կոտրած ո՞տք մ'ը Ահա տարօրինակ գա-
ղափար մ'ը: Ինծի այնպէս կը թուի որ ամբողջ
խեցզետին մը աւելի լաւ է...

—Ուտելու համար չէ, փորձ մը ընել կ'ու-
զեմ: Ինծի հաւաստած են որ քանի մը խեցե-

մորթներ երբ արկածով կոտորեն կամ փրթի իրենց մէկ ոտքը՝ առաւելութիւնը ունին տեսնել անոր վերարուսնիլը:

—Է՛հ, ինչպէ՞ս ատոր կրնաս հաւատար: Ահա ծեր կիներուն գիշերը պատմածներուն նման հէքեաթ մը:

—Ո՛չ, ժան, հայրս ինքը ինծի ըսած է որ տեսած է իր ունկիւններուն մէկէն զրկուած խեղճեաթին մը, որ ժամանակ մը յետոյ իր կորսընցուցած անգամով սփռուած է:

—Իրապէ՞ս ասիկա տարօրինակ է. աս կը նմանի հայր Պուէտէքին վերջին պատերազմին մէջ կորսնցուցած քրունքը բուսնելուն:

—Հայրս չի խարուիր, երբ ան բան մը կը հաստատէ . . .

—Կը հաւատամ, քանի որ հայրդ ըսած է, բայց կը սիրեմ տեսնել այսպիսի հրաշալի խեղճեաթին մը: Ասիկա կը նմանի ծովի համբաւաւոր օձին՝ սրուն հանդիպած ըլլալ կը յաւակնին նաւաստիները ուկիւննոսին մէջ:

Ես իմ սրունուկներուն մէջ արդէն տեսած եմ, ըսաւ Բէնէ, շատ զարմանալի բաներ և ոչ մէկ բան կը ժխտեմ՝ առանց լաւ մը պրպտելու: Այս ժայռերուն քով երթանք, եթէ գտնենք խեչափառ մը կամ խեցեփաթին մը որուն մէկ ոտքը հազիւ կաշմուած և միւսէն կարծ է, աս անոր համար է որ ու է է արկածով մը կորսուած

ոտքի մը տեղ նորին է: Համամի՞տ ես ինձ հետ:
—Այո, և այս պարագային ասիկա փորձ մը պիտի ըլլայ:

Ժայռերուն մէջ քիչ մը փնտռուքէ յետոյ մատողատի տղաք զտան երկու խեցեմորթներ որոնց ունկիւններէն մէկը փոքր և կակուղ էր մինչդեռ միւսը կարծր և ասագիւտ:

—Ահա, գոչեց Բէնէ յաղթական, ինչ որ կը հաստատէ թէ կորսուած հիներուն տեղ նոր ունկիւններ բուսած են:

—Փրփրք չէի կործնէր, մոմաւոյ ժան:

Երկու բարեկամները իրենց մայրերուն տանակու համար խէչերու և ժմակներու հաշիւը մըն ալ ըրին և խկոյն տան համբան բռնեցին:

Եր մը, Բէնէ, Լա Բոչէյի դաշտին մէջ պուրակի մը շուքը նստած կը զրադէր փր տուփերէն մէկուն մէջ դասաւորելով քանի մը միջատներ որոնք նոր հաւաքած էր Ան իւրաքանչիւրին տակ կը զրէր կարճ նոթագրութիւն մը՝ նշանակելով տնուներ, տեսակը և մասնայատկութիւնները:

Ան այնքան տարուած էր իր աշխատանքով, որ չիմացաւ երեք մարդոց իր քով գալով մին անակընկալով զինքը դիտելնին: Ասոնցմէ մէկն էր Պ. Հէնօլթ, ընդհանուր ազատակապան

և Պ. Բէօմիւրի հօրեղբորորդի, երկրորդը՝ անոր տղան Շարլը, տասներկու տարեկան, որ յետոյ պիտի ըլլար Սորհրդարանի նախագահ, գրագէտ և քանաստեղծ, իսկ երրորդն էր համրաւաւոր ուսողագէտ և երկրաչափ Վարինեոն, Գոլէճ տը Ֆրանսի բրոֆէսէօր:

Ասոնք Բարիզէն կու գային Լա Րոշէլի չրջակաները գիւղապնացութեան. Պ. Հէնօլթ չէր կրցած տակաւին իր ազգական Պ. Բէօմիւրի այցելութեան երթալ:

—Էհ լաւ, սղտիկ Բէնէտ, հարցուց խօսոյն ընդհանուր աղարակապանը, ի՞նչ կ'ընես հոգ:

Յանկարծակիի եկած տղան ոտքի ելաւ, բարեկեց և պատասխանեց.

—Կը տեսնէք, կը դասաւորեմ միջատի հաւաքածոս:

—Ուրեմն ընական պատմութիւնը սովորած ես, բաւ վարինեոն որ Բէնէի նոթերը կը կարդար:

—Ես տարերքը կարգացած եմ հօրս գիրքերէն մէկուն մէջ և կը ջանամ ես ինքս տեղեկութիւն հաւաքել, որովհետեւ ներկայիս հայրս ձեռքս կու տայ միայն յոյն և լատին հեղինակներու գործեր:

—Շատ լաւ կը հաւաքես, հաստատեց Վարինեոն, այս նոթագրութիւնները չափազանց յստակ և ճշգրտութիւնով խմբագրուած են, հաւաքածող շատ գեղեցիկ է:

Բէնէ, յուզումէն կամբքած, ցոյց կու տար իր զանազան տղերները, ուր երկրի բազմաթիւ միջատները դասաւորուած էին իրենց սեռերով ու տեսակներով:

—Արդարեւ այս տղան տարօրինակ է, գոչեց Վարինեոն, բայց ի՞նչ կը տեսնեմ, դուն միայն ընական պատմութիւնով չես զբաղիր, որովհետեւ անա երկրաչափական խնդիրներ՝ որոնք քու տարիքիդ համար շատ յառաջացած են: Ուրեմն երկրաչափութիւնն ալ կը սիրես, բարեկամս:

—Երբեմն պատկերներ գծելով կը զրօնուամ:

—Ըսէ՛ ուրեմն որ դուն կ'որոնես իրենց կշիռներն ու յատկութիւնները: Բայց ուրկէ՞ սովորած ես սկզբունքները:

—Հօրս գիրքերէն մէկուն մէջէն սովորած եմ:

—Եւ կրցած ես ինքնիրենդ զարգացնել... Այս տղան փոքրիկ Բասդալ մըն է, էհ լաւ, բարեկամս, եթէ օր մը Բարիզ գաս ուսման հետեւելու, կրնաս իմ օգնութիւնս վայելել:

—Սիրելի Բէնէտ, բաւ երիտաւարդ Շարլը, ներթանք քանի մը շարաթ անցնել Լա Րոշէլի չրջակայքը. կրնանք միասին լաւ պտոյտներ ընել և խաղալ:

—Շատ երջանիկ պիտի ըլլամ, սիրելիս, քեզ ուսման և խաղի ընկեր ունենալով:

—Մանաւանդ խաղի, ըսաւ Շարլ խնդարով,
որովհետեւ պէտք է միշտ ուսմանց մէջ խորա-
սուզուիր:

Պ. Հէնօլթ և իր ընկերները կը հեռանային
թողալ Ռէնէն իր միջատներու դասաւորումով
զրազելու: Անոնք ուղղուեցան դէպի Լա Րոշէ:

—Երթանք տեսնել հօրեղբորորդին Պ. Րէօ-
միւրը ըսաւ ընդհանուր ազատակապանը, կը
չտապեմ անոր հետ խօսիլ իր որդւոյն մասին:
Վատան եմ որ ան կ'անդիտանայ այս տղուն
գիտական հրաշալի կարողութիւնները: Ինքն է
որ միայն ոտանձնած է Ռէնէի կրթութեան հո-
գը, որովհետեւ ինքը հին հեղինակներու մօլի
բարեկամ մըն է, պէտք է իր տղուն միտքը ա-
նոնց ծանոթութիւններով լեցնէ:

—Արդարեւ մեղք է, ըսաւ Վարինտոն, որ
գիտութեան այսքան լաւ ատակ տղայ մը չ'մըղ-
ուի հոն՝ ուր իր ճաշակը կ'առաջնորդէ:

Որհրդական տը Րէօմիւր յանկարծա-
կէի եկաւ իր ազգականին և նշա-
նաւոր բրոֆէսէօր Վարինտոնի անակընկալ գա-
լուստէն:

Առաջին խնդակցութիւններէն յետոյ Պ. Հէ-
նօլթ ըսաւ իր հօրեղբորորդւոյն.

—Տղուն մասին խօսիլ կ'ուզենք:

—Րէնէի՞ Միթէ զայն տեսա՞ք:

—Այո, անոր հանդիպեցանք դաշտը, և իմ
բարեկամս Վարինտոն սքանչացաւ անոր մի-
ջատներու գեղեցիկ հաւաքածոյին վրայ:

—Իրաւ է, աւելցուց Վարինտոն, ասիկա
այսքան երիտասարդ տղու մը համար բացար-
ձակապէս յատկանշական աշխատանք մըն է:

—Արտօնած եմ իրեն, ըսաւ Պ. տը Րէօ-
միւր, շարունակել իր հաւաքածոները իբր զօ-
սանք, բայց չեմ կարծեր որ անոնք իրական
արժէք մը ունենան:

—Ձեր որդին, աւելցուց բրոֆէսէօրը, ինքն
խել գտած է միջատներու դասաւորումը, ինչ-
դէս Բասգալ գտած է երկրաչափութիւնը, այս
ղարմանալի է, և այս գիտական ճամբուն մէջ
պէտք է մղել այս տղան:

—Դուք զիս շատ կը զարմացնէք, պատառ-
խանեց խորհրդականը, ես Րէնէի կ'աւանդեմ մի-
այն հին լեզուներ և ֆրանսերէն լեզուն և որո-
շած էի այս ուսումները աւարտել նախքան
լնական պատմութեան անցնիլը:

—Հաւատացէք ինծի, բարեկամս, ըսաւ
ընդհանուր ազատակապանը, զի՛ր տղադ լաւ դո-
լէճ մը, ուր ան ստանայ թէ գրական և թէ գե-
տական ուսում:

—Այդ մասին կը խորհիմ, եզրակացուց Պ.
տը Րէօմիւր:

Այս վայրկեանին Րէնէ երեցաւ զրան վրայ՝
վերադարձած ըլլալով իր պտոյտէն: Ան շատ
չուզուեցաւ տեսնելով իր հօր խօսակցութիւնը
իւր հօրեղբորդուոյն և Գոլէճ ալ Թրանսի ըրո-
ֆէսէօրին հետ:

—Պզտիկ Րէնէս, ըսաւ անոր իր հայրը, այս
պարտնները գովքդ ըրած են և կը դրուատեն
միջատներու հաւաքածոդ: Կետաքրքիր եմ ա-
ւելի ուշադրութիւնով քննելու զանոնք: քու
պրպտումներուդ արդիւնքը զիր մեր աչքի ա-
ռաջ:

—Գուք զիտէք, հայր, պատասխանեց Րէ-
նէ, որ իմ պարագայերդներուս զրադելու համար
է որ կազմած եմ իմ հաւաքածոս՝ ձեր հաւա-
նութիւնով, բայց չէի կարծեր թէ իմ միջատ-
ներու հոսնձքս կրնար կարեորութիւն ունենայ
նաև չէի համարձակեր զայն ձեզի ցոյց տալ: Ա-
հա բոլորը՝ ինչ որ մինչև հիմա կրցի ընել:

Երկտասարդ տղան սեղանին վրայ տարա-
ծեց այն տուփերը որոնց մէջ հաստատած էր
միջատները կատարեալ գիտական դասաւորու-
մով՝ իւրաքանչիւրին յատկացուած նոթագրու-
թիւնով:

Իր հայրը, հմուտ գրախանութեան, շատ
զապաճ չէր բնական գիտութիւններով, բայց
բաւական ծանօթութիւն ունէր դատելու համար
այս տասներկու տարեկան տղուն նշանաւոր

աշխատանքը: Ան այնքան յուզուեցաւ որ Րէ-
նէն սեղմեց իր բազուկներուն մէջ և ըսաւ.

—Սիրելի տղաս, այժմէն դուն կրնաս ա-
զատօրէն նուիրուիլ քու սիրելի ուսումներուդ,
բայց, որովհետեւ ես չեմ կրնար քեզ առաջնոր-
դել բնագիտութեան և բնական պատմութեան
մէջ, դուն պիտի մտնես Բոթիկէի դպէճը, որ ին-
ծի յանձնարարած են իւր այս չրջանի լաւագոյ-
նը Մինչև վարժարանի վերադասուած քեզի ար-
ձակուրդ կու տամ և քանի որ հօրեղբորդիդ
Շարլը ժամանակի մը համար հոս է, երկուքդ
օգտուեցէք ձեր պարագայերդէն՝ զրադելու հա-
մար ձեր ճաշակին համեմատ:

 անի մը օր աւելի յետոյ բրոֆէսէօր
Վարինետն Բարիզ դարձած էր Պ. տը
Րէօմիւր իր հօրեղբորդի ընդհանուր ագարա-
կապանը և անոր Շարլ որդին արդէն հրաւիր-
ուած էր դալ ժամանակ մը անցնել Լա Րոշէլէն
տասներկու փարսախի չափ հեռի գտնուող իր
սքանչելի զդեակը:

Ամենամեծ հաճոյքով է որ երկու մատաղատի
տղաքը տը Րէօմիւրի սեփականութիւնները դա-
ցին, որովհետեւ ան կը պարունակէր շատ ըն-
դարձակ դարաստաններ և պարտէզներ ուր կըր-
նային գտնել զանազան զրազումներ: Րէնէի համար

միջոց մըն էր նաեւ աւելցնելու իր հաւաքածո-
ւները, և որովհետեւ դարաստանին մէջ բազմաթիւ
մեղուի փեթակներ կային, մտադրեց մօտէն ու-
սումնասիրել այս միջատներուն կեանքը և աշ-
խատանքը, որուն վրայ աւելի յետոյ ան զրեց
չատ նշանաւոր գիրք մը:

Րէնէ այս շրջանին մէջ ունէր նաեւ քանի
մը տարեկից բարեկամներ, մօտակայ զոգեկա-
տերերու տղաք. այսպէս, ըլլայ անտառներուն
մէջ, ըլլայ շրջակայի լճակներուն վրայ զբաղու-
մը չէր սլակներ:

Արդէն տը Րէօմիւրի զղեակին մէջ իր նախ-
քին ժամանցներուն Րէնէ համբերութիւնով դի-
տած էր իր հօր փեթակները և մեղուներուն վը-
րայ շահեկան նոթեր առած էր, բայց միտքը
զրած էր հարց մը լուծել, որ իր առջև կը զըո-
ուէր ամէն անգամ որ կը սքանչանար մեղու-
ներուն գործունէութեան և անոնց երթուղա-
քին վրայ: Ան Շարլին հարցուց.

— Կր խորհի՞ր որ մեղուներուն թաղուհին
իրական հեղինակութիւն ունի իր փեթակին վը-
րայ, ան կը նմանի՞ թաղաւորի մը որ կը կառա-
վարէ իր նահանգները և հոն կը հաստատէ յար-
գուած ոստիկանութիւն մը:

— Ո՛հ, անանկ հարց մը մէջտեղ կը դնես՝
որուն վրայ խորհած չեմ. բայց, ինչպէ՞ս կ'ուզես
որ միջատները, նոյնիսկ մեղուները, թաղուհի

մը ունենան և ճանչնան անոր հեղինակու-
թիւնը՝ ինչպէս ժողովուրդ մը կը ճանչնայ թա-
ղաւորի մը: Ասիկա կը չմանի հիւրիներու հե-
քեաթի մը:

— Կարելի չէ ժխտել ըսցատրեց Րէնէ, որ
մեղուները թաղուհի մը ունին. ասիկա կը հաւ-
տատեն բոլոր անոնք որ մօտէն շտտումնասիրած
են փեթակներու հաստատութիւնը. ուրեմն այս
հարցը չէ որ վճռել կ'ուզեմ: Կը փափագիմ գիտ-
նալ թէ թաղուհի մը ներկայութիւնը բացար-
ձակապէս անհրաժեշտ է և ան կրնա՞յ ճանճերը
աշխատանքի մղելով աւելցնել մեղրի արտա-
շըրութիւնը:

— Ի՞նչ չա՛հ, Րէնէ, որ փեթակները թագու-
հի մը ռենին կամ ոչ: Ասիկա զիս չի շահագոր-
գըռեր, բաւական է որ կարենամ ուտել ընտիր
մեղր մը:

Երիտասարդ տը Րէօմիւր այս բնական գի-
տութեան հարցերուն մասին իր հօրեղորորդիին
պէս անտարբեր չէր կրնար մնալ. Իրեն տարեկից
բոլոր տղաքներէն աւելի խոր գիտող, ան կ'ու-
զէր գիտնալ ամէն բանի ինչուն:

— Մեղուները թաղուհի մը ունին, կ'ըսէր
ան, աս ստոյգ է, բայց ինչո՞ւ համար թաղուհի
մը ունին: Եթէ ան անօգուտ ըլլար՝ գոյութիւն
չէր ունենար, կ'ուզեմ գիտնալ իր գերը փեթա-
կին մէջ:

Դղեակի պարտիզականներէն մէկը, Մարթէն, մասնաւորաբար փեթակներու պահպանումին հսկողութեան հոգը ստանձնած էր, անշաւ տեղեակ էր մեղուներու կեանքին ու աշխատանքին: Բէնէ յաճախ կը հարցնէր փորձէր զայն այս մտայնի միջատներու մասին:

— Մեղուները կը բացատրէր իրեն Մարթէն, կը խմրուին պար ըստած միութիւններու մէջ որ յաճախ կը պարունակէ աւելի քան քսան հազար զորմաւոր, 1500էն 1600 աւազ կամ արու որ դործաւորներէն մեծ են և թագուհի մը Գործաւորները ամէնէն փոքրերն են, ասոնք են որ կը շինեն բլիշները ուր մեղրը պարփակուած է, կ'երթան քաղել տուններու հիւթը և կը սընուշանեն թրթուրները:

— Ըսէ՛ ինձի, Մարթէն, հարցուց Բէնէ, թագուհիի մը ներկայութիւնը պարի մը բարդաւածումին վրայ ազդեցութիւն ունի:

— Թագուհին, պզտիկ տէրս, պարին հոգին է: փեթակի մը մէջ երկու հատ չի կենար, և եթէ դիպուածով պարին մէջ չատեր ձնին՝ անդրանիկը միւսները կը մեռնէ գործաւոր մեղուներու օգնութիւնով:

— Ո՛հ, ի՞նչ հրաշալի է:

— Կը պատահի որ երբեմն, այն բլիշէն ուր ծնած են, երկու թագուհիներ դուրս կ'ելլեն, այն ատեն կատաղի կերպով կը կռուին, գործաւոր-

ները անոնց բոլորտիքը չըջանակ մը կը կազմեն և այս ընդհարումին հանդիսատես կ'ըլլան, աւելի տկարը չի կրնար փախիլ, որովհետեւ մեղուները զայն կը հետապնդեն և կը ստիպեն զայն վերստին մենամարտի, որ չի վերջանար մինչև որ երկու ոստիւններէն մէկը չմեռնի: Մեղուները իրենց թագուհիին համար մեծ փայթ ունին:

— Ան ատեն երբ թագուհին ու և է արկածի մը հետեանքով կորսուի, պարը կը վնասուի:

— Այո, պզտիկ տէրս, ես արդէն հաստատած եմ որ պարը կը ջրուի երբ թագուհին կորսուի:

— Կրնա՞ս պար մը երկու մասերու բաժնել, թողով թագուհին մէկ մասին հետ փեթակը և միւս կէսը տեղաւորելով ուրիշ փեթակի մը մէջ:

— Ատիկա դիւրին է, ես այդ բաժանումը պիտի կատարեմ:

Պարի մը մէկ մասը առանձինն, տռանց թագուհիի փեթակի մը մէջ դրուեցաւ, մինչդեռ միւս մասը կը պահէր իր թագուհին: Բէնէ մեծ խնամքով դիտեց երկու փեթակներն ալ՝ Մարթէնի օգնութիւնով: Իսկայն հատուտաւեցաւ որ մեղուները, զրկուած թագուհիէ, թոյլ կերպով կ'աշխատէին և նոյնիսկ այլևս ոչ մեղր կը չինէին և ոչ մոմ, մինչդեռ իր թագուհին պահող սարը գործունէութիւնով լի էր և շուտով կ'աւելցնէր իր մեղրի և մոմի պաշարը: Երիտասարդ տը Բէմիւր աւելի յետոյ խորապէս ուսումն սիրեց այս հարցը:

Այսպէս էր որ Րէնէ իր ժամանակը օգտա-
կարացէս կը գործածէր, բայց ասիկա զինքը չէր
արգիլել իր հօրեղբորորդի Շարլ Զէնսթի և գիւ-
ղաքաղաքի քանի մը տղայոց հետ զրօնելու
Ան մանաւանդ կը սիրէր վաղելի դաշտերն ու
անտառները և, միշտ, փոքրիկ գիտունը կը զըտ-
նէր իր այս պտոյտներու ատեն ուսումնասիրու-
թեան առարկայ մը:

Շարլ մը, Րէնէ և Շարլէ առաջնորդուած
խումբը դաշտի մը մէջ հանդիպեցաւ
պիծակներու բոյնի մը: Անմիջապէս երիտասարդ
տը Րէօմիւր կանգ առաւ քննելու համար այս
բոյնը, բայց առանց անոր դպելու, որովհետեւ
գիտէր թէ ինչպէս այս վրէժխնդիր միջատները
գիւրագրգիռ են և իրենց պիծականոցը վրդովող
անձերուն վրայ կը խոյանան:

Մինչ ան ծռած էր բոյնը լաւ տեսնելու
համար, գիւղացի պզտիկներէն մէկը, մոռացու-
մով կամ գէշ մտադրութիւնով, գաւազան մը
խոթեց այն ծակին մէջ ուր խմբուած էին այս
վտանգաւոր միջատները, իսկոյն ասոնք մեծ
թիւով դուրս ելան ու յարձակեցան տղոց վրայ
որ ամենաարագ կերպով կը փախէին: Բայց ա-
նոնք լաւ կը վազէին, պարը, վրդովուած, զա-
նոնք կը հետապնդէր և կը խայթէր զանոնք:

սրոնց կը հասնէր: Բարերադրարար ճամբուն
վրայ տուն մը կար, խումբը նրբանցքին մէջ
սեղմուեցաւ որուն դուռը գոցեց Րէնէ:

Շատ մը տղաք իրենց դէմքին ու ձեռքն-
րուն վրայ ցաւատանջ խայթուածք ունէին,
բայց ազարակապանը լաւ խնամեց զանոնք, քա-
չեց խայթոցները և վէրքերը իւղով լուաց: Դէպ-
քը գէշ հետեանք չունեցաւ, բայց չարիքին հե-
զինակը իր ընկերներէն խստիւ պախարակուե-
ցաւ և Րէնէ հազիւ կրցաւ արգիլել որ պատիժ
մը չկրէ:

—Այս անիծեալ պիծակները շատ չար են,
ըսաւ փոքրիկ գիւղացի մը:

—Անոնք միայն պաշտպանեցին իրենց բը-
նակարանը, որուն շինութեան համար այնքան
նեղութիւն կրած են, պատասխանեց երիտա-
սարդ տը Րէօմիւր, կենդանիներուն չարիք մի
հասցնէք, անոնք ձեզ հանգիստ կը թողուն:

Փոքրիկ բնադէտին այս դասը տղոց միտ-
քը մնաց: Պէտք է յուսալ՝ շնորհիւ խայթոցնե-
րու փաստին՝ որով զինուած էին պիծակները:

Րէնէ ոչ միայն սիրելի ընկեր մըն էր,
այլ նաեւ տը Րէօմիւրի գեւղաքաղա-
քին տղոց հանդէպ բարի ու վեհանձն էր: Իր
անձնական քսակէն այնքան բարիք կ'ընէր որ-

քան կրնար: Երբ իմանար որ ընտանիք մը նեղութեան մէջ էր կամ տղայ մը հիւանդ էր, իր ծնողաց հաւանութիւնով ան կը փութար դժբաղդներուն օգնել:

Օր մը իմացաւ որ Բիէր Հիւթէն անուէնով պղտիկ տղայ մը, որուն ծնողքը տը Բէօմիւրի դղեակէին մօտակայ խզիկ մը կը բնակէր, սրունքը կոտրած է:

— Իր հայրը, ըսած էր Մարթէն պարտիզ-որոնք, ագարակի խեղճ ծառայ մըն է որ հազիւ կրնայ իր ընտանիքը պահել: Զի կրնար բժիշկ մը տանիլ և տղան չափազանց կը տառապի ողբալի խշտակի մը վրայ:

Այս տխուր լուրը առնելուն պէս Բէնէ իր մօրձէն պտտացաւ բաւական կարեւոր գումար մը իր յառակ գրամէն և գնաց այցի փոքրիկ արկածակիւն որ անաղընկայի եկաւ տեսնելով իր խոնարհ բնակարանը դալը գիւղաքաղաքի տիրոջ որդւոյն: Հիւթէնի հայրն ու մայրը բոլորովին վրդովուած էին:

— Պարոն Հիւթէն, ըսաւ Բէնէ, պէտք է որ բժիշկը կարելի եղածին չափ շուտ դայ տեսնել ձեր որդին, այլապէս ան խեղանդամ կը մնայ և աւելի յետոյ ձեզի չի կրնար օգնել:

— Այդ մասին խորհած ենք, բարի տէրս, բայց բժիշկը քաղաքէն դալու համար շատ լըրամ կ'ուզէ և մենք չափ աղքատ ենք ու իր այցագիրը վճարելու անկարող:

— Մախքի մասին մի՛ երկմօիք, կ'ուզեմ որ Բիէրը լաւ խնամուի, ևս բժիշկը կը գրկեմ, դուք րան մը պէտք չէ վճարէք: Առայժմ առէք այս գումարը որ թոյլ պիտի տայ ձեզի փոքրիկ հիւանդին զօրացուցիչ սնունդ մը տալու:

Երկու գիւղացիները ուրախութենէն կուլային և չէին գիտեր ինչպէս յայտնէին իրենց երախտագիտութիւնը երիտասարդ Բէնէի:

— Քաջասրտութիւն, Բիէր, ըսաւ անիկոյ, դուն շուտով պիտի դարմանուիս, յաճախ քեզ տեսնել պիտի դամ, քու մասիդ տեղեկութիւն առնելու:

Բէնէ իր այցելութիւններով չդոհացաւ, ան յաճախ փոքրիկ տղուն զրկեց պտուղներ և խմորեղէններ որոնք կը մեղմէին անոր տառապանքը և կը փութացնէին դարմանումը:

Այսպիսի վարմունք մը ինչ օգնանչելի տիրտ մը կը ճշուարդէ: Իր ամբողջ կեանքի ընթացքին Բէնէ նոյն զգացմունքը ցոյց տուաւ և օգտուելով իր մեծ ժառանգութենէն, ան երբեք չթելաւայաւ թշուառները մխիթարելուն մէջ՝ երբ առիթը կը ներկայանար:

Վերոյիշեալ պատահարին մէջ իր մայրն ալ ընկերացաւ անոր վեհանձն վերաբերմունքին և կանչուած բժիշկը Բիէրին լաւ խնամք տարաւ: Հիւանդը դարմանուելէ յետոյ դղեակին մէջ ծառայութեան առնուեցաւ, զոր օրինապահ և անձնուէր ծառայող մը եղաւ:

Եղհանուր աղարակապանը և իր տղան
Շարլ, արձակուրդի վախճանին Բարիզ
վերադարձան:

Պ. Թըմիւր, դատելով որ այլևս ինքը
չպիտի կրնայ վարել իր որդւոյն ուսումները,
զայն զրաւ Բուաթիէ գոյէճը, ուր դեռատի աշա-
կերտը նշանաւոր հանդիսացաւ ըստ զիտու-
թիւններուն մէջ, բայց մանաւանդ բնագիտու-
թեան և բնական պատմութեան մէջ: Ան կը շա-
րունակէր կազմել միջատներու հաւաքածոյ՝ և,
իւրաքանչիւր պտոյտի ատեն, կը հաւաքէր ըս-
տը այն բաները՝ որ իրեն արժանի կը թուէին
մասնաւոր ուսումնասիրութեան:

Այս տենջը զինքը առաջնորդեց բաւական
հետաքրքիր պատահարի մը:

Ան իր գրադարանին մէջ ունէր բազմա-
թիւ տուփեր սրունց մէջ կը պահէր ջորեակներ
և թիթեռնիկներ, որոնց կերպարանախիտութեան-
բնորոշումներէր Օր մը, այս տուփերը զիպ-
ուածով ըսց կը գտնուէին և այս միջատներէն
չատերը, իրենց ընծայուած աղատութիւնէն օգ-
տուելով, զասարտանին մէջ կը տարածուէին՝ ա-
շակերտներուն պատճառելով անպասելի զրո-
սանք մը: Թիթեռնիկները և ջորեակները կը
թռչտէին ամէն կողմ, կը կենային տետրակնե-
րուն ու գիրքերուն վրայ: Հակառակ բրոֆէսէօ-

րին ստատին՝ աշակերտները իրենց հետապնդու-
մին ետեւէ էին Ասիկա, քանի մը վայրկեան
տեղոյ ժտոր մը, խառնակութիւն մը եղաւ բա-
ցադանշութիւններով և խնդուքով. որ դատին
ընդհատման պատճառ եղաւ:

Բէնէ, այս ընդհանուր խառնակութեան իբր
պատճառ, բրոֆէսէօրին կողմէ պատժուեցաւ, ի-
րեն արգիլուեցաւ գոյէճ մեջատներ բերելը և
ստիպուեցաւ գոնայի բնական պատմութեան
սենեակի հաւաքածոյով:

Երբոր ան Բուաթիէ գոյէճի չրջանը աւար-
տեց, Բարիզ իր հօրեղորորդւոյն Շարլ Էնէօթի
քով մեկնեցաւ որ իր ուսումը կը ստանար այն
տեքնի ամէնէն նշանաւոր գիտուններէն:

Բարիզ հասնելուն Բէնէ իր հօրեղորորդին
զրազած դտաւ երկրահասակութեան ուսումնա-
սիրութիւնով, դասախօս ունենալով գիտութեան
Ակադէմիի անդամ գիտնական Կիսնէ:

— Ահա, ըսաւ Շարլ իր ակադեմական ու-
սուցչին, շատ ուսումնաստենջ նոր աշակերտ մը:

— Հաճոյքով է որ Պ. Թըմիւրը իմ ուն-
կընդիրներուն մէջ կ'ընդունի մը:

Երեք ամիս զասերուն հետեւիչ յետոյ Բէ-
նէ արդէն իր ուսուցիչէն աւելի զիտէր, երկրա-
չափութիւնը իրեն համար խաղալիք մըն էր, և
Կիսնէ իրեն ըսաւ:

— Բարեկամս, դուք շուտով իմ ուսուցիչս

պիտի բլլաք, ես այլեւ ձեզի սովորեցնելիք բան մը չունիմ:

Բէնէ այն ատեն քսան տարեկան էր:

Ան լքեց սւսողութիւնը և նուիրուեցաւ բնական գիտութիւններու, բնելով զանազան գիւտեր որոնք իր փառքը կազմեցին:

Քսաներեք տարեկան հասակին ան անուանուեցաւ գիտութիւն Ակադեմիին անդամ, ուր վերագտաւ իր Վարինետն ուսուցիչը և գիտնական արքայ Պինետնը, որոնք իր բարեկամները եղան:

Երեսներու տը Բէօմիւրի կեանքը եւ զոգաւ շատ եռանդուն իր գիւտերն ու հնարները իրարու յաջորդեցին առանց ընդհատումի:

Ան նախ պողպատին վրայ փորձեր բրաւ և յաջողեցաւ գայն չինել Պրանտայի մէջ: Այս գեղեցիկ գիւտը, որ Ֆրանսագիտներուն թոյլ տուաւ ազատիլ անգլիական պողպատէն, երկրին մէջ մեծ խանդավառութիւն յառաջ բերաւ: Այլեւ Պրանտա ազատած էր խնամակալէ մը որ իրեն տուղի կը նստէր և որ պատերազմի պարագային կրնար զինքը զրկել այսքան օգտակար մետաղէ մը: Շնորհիւ տը Բէօմիւրի հանճարին ան ամէն հոգատարութենէ ձերբազատուած էր:

Արքայական խնամակալը որ Լուգովիկոս ԺԵ-ի անչափահասութեան միջոցին Պրանտան կը կառավարէր, ուղեց ճանչնալ այս գեղեցիկ գիւտին հեղինակը: Արքայ Պինետն Օրլէանի դուքսին ներկայացուց փոքրիկ գիտունը:

—Տէր իմ, բաւ արքայ Պինետն, հպարտ եմ ձեզի ներկայացնելու ան՝ որ իր երկրին տուած է արտադրութիւն մը որ մինչև հիմա Անգլիայէն կը գնէինք: Դիտեմ թէ ինչ ծանր փորձերով և ինչ հրաշալի յարատեւութիւնով Պ. տը Բէօմիւր ձեռք բերած է այս հրաշալի արդիւնքը:

—Պարոն տը Բէօմիւր, պատասխանեց խնամակալը, դուք ձեր հայրենիքին արժանի էք և երջանիկ եմ ձեզ ընծայելով, իրր վարձատրութիւն, տարեկան տասներկու հազար ոսկի թոշակ մը:

—Տէր իմ, յարեց տը Բէօմիւր, ձեր մեծ վեհանձնութիւնէն սողողած եմ, բայց հաճեցէք ինծի թոյլ տալ ձեզի յայտնել իզձ մը:

—Պոսեղէք, պարոն:

—Ո՛հ լաւ, տէր իմ. ձեզմէ կը խնդրեմ բարեհաճիլ սահմանել որ այս թոշակը շարունակուի, ինձմէ յետոյ, գիտութեանց Ակադեմիին որ պէտք ունի աղբիւրի օգնելու համար գիտուններուն իրենց փորձերուն և արուեստի կատարելութեան համար:

—Ձեր փափաղը ընդունուած է, պատաս-

խանեց խնամակալը, եթէ Ակադեմին կրնայ ձեռինին պէս օգտակար գիւտեր թելադրել, այս տարեթուակը կրնայ դորձածել:

Իշխանը այս թուակը արձանագրեց Ակադեմիի անունին 1722 Դեկտեմբերին:

Տը Ռէօմիւրի բազմաթիւ գիւտերուն մէջ կարելի է յիշել ջերմաչափը, որ իր անունը անմահացուց:

Բոլոր մեր դեռատի ընթերցողները գիտեն որ ջերմութիւնը կ'ընդարձակէ հաստատունը և հեղուկ մարմինները, բայց հեղուկները աւելի ընդարձակուող են քան հաստատունները և այս սկզբունքին վրայ է որ հիմնուած է սնդիկի կամ ալքոօլի ջերմաչափը:

Պիտի գրադինք սնդիկի ջերմաչափով: Չափն չինելու համար կ'ընտրուի չափազանց նեղ տալիէ խողովակ մը՝ իր ամբողջ երկարութեան վրայ հաւասար տրամագծով և մէկ ծայրը դաշնաձև կամ գնդաձև ուռած ընդունարանով մը:

Այժմ պէտք է այս ընդունարանը սնդիկով լեցնել. ասոր համար լաւ մը կը տաքցուի և խողովակին բաց ծայրը կը մխրձուի կտտարեղապէս մ. սքուր սնդիկ պարունակող ամանի մը մէջ: Տաքութեան ընդարձակուած օդը պաղելով իր ծաւալը կը պզտիկցնէ և սնդիկը կը բարձրանայ խողովակին մէջ:

Այս սնդիկը եռալու աստիճան կը տաքցուի

և իր շողիները կը վանեն խողովակին մէջ օդին մնացորդը: Նորէն բաց ծայրը կը մխրձուի սնդիկին մէջ և մետաղէն նոր քանակութիւն մը կը թափանցէ խողովակէն ներս. այսպէս կը շարունակուի մինչև որ գլանը և ամբողջ խողովակը սնդիկով լեցուի: Ասկէ յետոյ պէտք է միայն բաց ծայրը գոցել զայն բռնելով լամբի մը վրայ՝ որ հալեցնէ ապակին:

Հիմա պէտք է խողովակը աստիճանաւորել, ասոր համար զայն կը մխրձուի հալող սառի մէջ և կը նշանակուի այն կէտը ուր կը կենայ սընդիկը. ասիկա կէտ մըն է որ նոյն ջերմաչափին մէջ երբեք չի փոխուիր: Յետոյ զայն կը մխրձուի եռացեալ ջուրի մէջ և այն կէտը ևս ուր կը կենայ սնդիկը կը նշանակուի: Այս կէտը ևս անփոփոխ է:

Այս երկու ծայրակէտերու միջոցը կը բաժնուի Սէսիուսի (հարիւրամասնեայ) ջերմաչափին մէջ հարիւր մասի, Ֆարէնհայթին մէջ հարիւր ութսուն մասի, տը Ռէօմիւր ութսուն մասի բաժնած է այս միջոցը: Ռէօմիւրի և Սէսիուսի աստիճանաւորումներուն քառի կէտը գէրօ կը նշանակուի, իսկ Ֆարէնհայթի մէջ 32: Սէսիուսի մէջ եռացման կէտը հարիւր է, Ռէօմիւրինին մէջ ութսուն և Ֆարէնհայթին մէջ 212:

Ստոյգ է որ տը Ռէօմիւրէն առաջ ուրիշ ջերմաչափեր գոյութիւն ունէին, բայց հնարող-

ները միայն ամենաբարձր կէտը (հռացեալ ջուրի) նշանակած էին, անոնք ամենացածր սահմանած չէին: Տը Րէօմիւրն էր որ առաջին անգամ ընտրեց իրր կրկու ծայրակէտեր տառած ու հռացած ջուրը:

Որքան որ այսօր առաւելապէս հարիւրամասնեալ ջերմաչափը կը գործածուի, բայց ան ալ տը Րէօմիւրինը կարելի է նկատել քանի որ նոյն ծայրակէտերը ունի:

Տը Րէօմիւր դեռ ուրիշ փորձեր ըրաւ որոնք զինքը նշանաւոր դարձուցին ամբողջ աշխարհի մէջ. աւ. զրադեցաւ արուեստական կերպով հաւի ու թռչուններու հաւկիթներէն ձագ. հանելու միջոցներով: Այս նիւթին վրայ գրեց երկու հատոր որ ամբողջ Եւրոպայի մէջ մեծ ազմուկ յարուցին:

«Եգիպտացիները, կը գրէր ան, բաւական ջեռոցներ ունէին տարուան մէջ 90 միլիոն վառեակ հանելու: Ի՞նչ հարստութիւն Ֆրանսայի համար՝ եթէ ան ալ նոյն ճարտարարուեստին հետեւի»:

Այսօր տը Րէօմիւր գոհ պիտի ըլլայ, որովհետեւ իր գաղարարները ընծիւղած են և արուեստական թխսարանները, տաքցուած կանոնաւոր կերպով, շատ տարածուած են:

Ան որոնումներ ըրաւ յախճապակիի վրայ, բայց շատ հին ժամանակներու Զինացիներուն

և ներկայիս Սաքսոններուն կողմէ հնարուած գեղեցիկ յախճապակիներուն նմանը չինել չյաջողեցաւ: Այսուհանդերձ յաջողեցաւ շինել ճերմակ և անթափանց ապակի մը որ Րէօմիւրի յախճապակի կ'անուանուի:

Բայց, իր ամէնէն կարեւոր գործը այն է որ գրած է միջատներու պատմութեան վրայ: Այս գործը, որ կը պարունակէ այնքան հետաքրքիր և կատարեալ մարտամոտութիւններ, դասած է տը Րէօմիւրը ամենանշանաւոր բնագիտնեւրու կարգը:

Գիտենք որ այս ուսումը իր փոքրիկ տարիքէն նախասիրած էր: Ան իր ամբողջ կեանքի ընթացքին հրաշայի ուշադրութիւնով և յարատեութիւնով հետեւեցաւ անոյս Ոչ մէկ բան կը փախէր իր ուշադրութենէն և ամենափոքր միջատն իսկ իր գիտողութեան աւարկան կ'ըլլար:

Տը Րէօմիւր մեղի կը պատմէ որ ան ամբողջ օրեր անցուց հողին վրայ տարածուած ուսումնասիրելու համար այն կերպը որ թիթեռնիկի թրթուրը կը շինէ իր ընդհողեայ բնակարանը: Մինչև այդ ատեն չէր գիտցուեր թէ ինչպէս թրթուրը կրնար հաստատել հողին տակ բաւական հաստատուն կամարներ՝ ինչ բնակելու համար վեց, ութը կամ տասը ամիս, առանց որ անիկա եղանակներուն փոփոխութիւններէն

աւերուելի ինչպէ՞ս այս փոքրիկ որ մնաղիրը կ'աշխատէր իր ընդհողեայ շինութեան ներսը ինչպէ՞ս կը հայթայթէր իր բնակարանը պահող պատերուն շինութեան նիւթերը

Ասիկա գիտնալու համար տը Բէօմիւր յաւատեւութիւնով հետեւեցաւ թրթուրի մը աշխատանքին։ Թողուց որ ան իր տունը գրեթէ ամբողջովին շինէ, յետոյ վերցուց զայն ծածկող հողէն մաս մը, այնքան խնամքով շինուած բոյնին կէսը դուրսը դրաւ, մնացորդը թողով հողին տակ՝ թրթուրին տրամադրութեան տակ։ Ասիկա սքանչացումի արժանի համբերութիւնով վերսկսաւ իր աշխատանքին՝ նորոգելու համար դիտողին պատճառած աւերք։ Ան բացուածքին մօտ փնտռեց կակուղ հող մը, զայն դրաւ խորամին մէջ, ամրացնելով զայն իր մետաքսի թելերուն միջոցով և, բազուածքը դոցելու համար, ներս առաւ որոշ քանակութիւնով հող որ ճնշեց, ծասքեց մետաքսով, կազմելով գնդակներ, որոնցմով քիչ առ առ քիչ խցեց տը Բէօմիւրի պատճառած խրամը։

Այս վայրկեանէն անիկա այլևս չտեսաւ թէ ներսը ի՞նչ կ'անցէր. բայց հողին շարժումներէն գիտցաւ որ միջատը կը շարունակէր ամրացնել իր փոկիկ սենեակը։ Զայն հանգիստ թողուց՝ ի յարգանքով այս խեղճ փոքրիկ անասունին քաջութեան, համբերութեան և իմացականութեան հանդէպ։

Այս օրինակը միայն կը դնենք, բայց տը Բէօմիւր գրեց շատ մը ուրիշ միջատներու աշխատանքը, ոչ պակաս նշանաւոր, և ամէնը յօրինուած ըստ հասակի և ըստ իրենց պէտքին։ Այս շինութիւնները երբեմն կը պահանջեն շատ երկար ու շատ դժուար աշխատանք մը, որուն համար միջատները կը լծուին ծանր բեռներու և ճամբան յաճախ կը կենան հանգչելու և իրենց ուժերը վերստանալու համար, նախքան իրենց գործողութիւնը շարունակելը։

Եթէ տնոնք հաստատեն թէ հողը յարմար չէ, տեղը կը լքեն և նորէն կը վերսկսին։

Իր դիտողութիւններուն շնորհիւ այնքան դաստիարակիչ իր գրքին մէջ բնագէտ գիտունը մեր առջև քողադերծած է աշխարհ մը որ մինչև այդ ատեն ճանչցուած չէր և ասիկա հրաշալի աշխարհ մըն է, որովհետև իր բնակիչները ունին բոլորը կեանք մը և տարրեր բարք։ Ումանք, ինչպէս մեղուները, կը կազմեն թագաւորութիւններ կազմակերպուած խիստ կարգապահութիւնով մը, ուրիշներ կ'ապրին, ինչպէս մրջիւնները, եռանդուն և աշխատասէր հանրապետութեան մը մէջ, դեռ ուրիշներ, հրաշալի ճարտարապետներ, կը բարձրացնեն կամարներով և հաստատուն գմբէթաւոր յիշատակարաններ, ասոնք են փայտորդները (ճեմակ մրջիւն), վերջապէս, կարգ մը պիծակներ կը շինեն բազմաթիւ սենեակներով խաւաքարտէ տուներ։

Այս այնքան փափուկ կենդանիներուն քով
կը գտնուին չափազանց այրակերպ արհեստներ,
անոնք հիւսն են, կահագործ, որմնադիր, դորգա-
գործ, թղթագործ, հիւսող, չուանագործ և այլն:
Շատը նայնիսկ նուագածու են, այո, նուագա-
ծու, և, փորձելու համար, տը Ռէօմիւր կը մատ-
նանշէ ձգուռը:

—Ան թմրուկ կը նուագէ, կ'ըսէ գիտունը:
Յիրաւի, ձգուռը իր որսվայնի իւրաքան-
չիւր կողմը ունի իսկակտն թմրուկ մը: Կիսա-
գընդային խորշ մը կը կազմէ սնտուկը: Այս
սնտուկը ծածկուած է չոր, կորնթարթ թաղան-
թով մը, ասիկա թմրուկին մօրթն է: Միջառը
այս թաղանթին վրայ կրնայ ներգործել չափա-
զանց արագ կերպով զայն ներս քաշելով ու
դուրս մղելով: Այս երկու թմրուկները կարգով
ներգործուելով կ'արտադրեն այն աղմուկը որ
մենք կ'անուանենք ձգուռին երգը:

Շատ մը ուրիշ միջատներ ալ նուագածու
են, ինչպէս խառնիճները (մարախի տեսակ), մա-
րախները և ուրիշ հազարաւորներ: Ծղրիղին
քրի-քրին միթէ երգ մը չէ:

Ըլլայ Բարիղի շրջակայքը, ըլլայ տը Ռէօ-
միւրի մէջ իր ունեցած հարուստ կալուածնե-
րուն մէջ է որ տը Ռէօմիւր կը կատարէր իր
գննութիւններն ու փորձերը:

Բացի տը Ռէօմիւր ղղեակէն ուր անցուց

իր մանկութեան մէկ մասը, ան տէր էր նաև
անկէ ոչ հեռի ուրիշ կայուածի մը, տէ Ղ'Անկլըն
էր ուր կը սիրէր յաճախ ըլլալ և ուր կը հրաւի-
րէր իր բաղմաթիւ բարեկամները:

Ան յաճախ կ'երթար նաև Նորմանտիա,
սւր կը բնակէր Վարինտոն՝ որ իր երիտասար-
դութիւնը ղեկավարած էր: Տը Ռէօմիւր միշտ
քանի մը շարաթ կ'անցնէր այս գեղեցիկ երկի-
րը իր կալուածներէն նկարագեղ Պէրմոնտիէրի
մէջ, ի ներկայութեան իրեն հիացողներէն մէ-
կուն: Ան հոն հաստատած էր հնոցներ և աշխա-
տանոց մը, ուր կը կիրարկէր իր փորձերուն մեծ
մասը:

Այսուհանդերձ գրեթէ ամբողջ գարունը
կ'անցնէր Բարիղի մօտիկ Սէն Ղետի եզերքի իր
Պէրսիի սիրուն տունը, Հոն է որ մանաւանդ ան
գրած է իր այնքան շահեկան գիրքերը միջատ-
ներուն, բնագիտութեան և բնագիտրապէս բնա-
կան պատմութեան վրայ:

Ահա ստուգապէս մեծ ֆառանդութեան մը
ապացոյցները, բայց պէտք չէ երբեք նախանձի-
որովհետև անոր շնորհիւ է որ տը Ռէօմիւր կըր-
ցած է իրագործել այնքան գիւտեր որոնք գի-
տութեան մեծ ծառայութիւն մատուցած են:
Մեր յիշածներէն դուրս դնենք նաև հանքերու
և մետաղագործութեան վրայ իր ուսումնասի-
րութիւնները, երկաթի բարելաւումը, հողի տար-

ըալուծումը՝ այնքան օգտակար երկրագործութեան, ընդհանրապես երկրաշտկական ձևերուն բացատրութիւնը, կարգ մը ծովային ձուկերու լուսածնափայլութիւնը, թմրածուկին յառաջ բերած ընդարմացումը, և այլն Այս հսկայ գործերը պատկերացնելու համար հատորներ պէտք են:

Անիկա չորգնող գիտուն մըն էր որ ոչ մէկ ծախքի առաջ կանգ 'կ'առնէր բնութեան մէկ զաղտնիքին թափանցելու և զայն բացատրելու համար:]

Օր մը իր տը Բէօմիւրի դղեակին մէջ տեսաւ դարաստանի պատերուն մէկէն շատ հազուադիւտ տեսակի մորխի (սունկի տեսակ) մը զուրս ելլելը: Իսկոյն ուղեց գիտնալ թէ ի՞նչպէս այս հետաքրքրական սունկը կրցած էր ծնիլ այս պատին մէջ: Ան որմնադիրը կանչեց և հրամայեց պատէն մաս մը քանդել Այսպէս կրցաւ այս մորխին ծագումը իմանալ և անոր մասին գիտութեանց Ակադեմիին զրուցատրութիւն մը բրաւ:

Եւ յա գիտունը որ չէր վարաներ ծախսել իր ժառանգութիւնը գիտութեան համար, սքանչելի սիրտ մը ունէր: Առանց հաշուի կը ծախսէր իրեն ցոյց տրուած թշուառները

սփոփելու համար: Ան կ'այցելէր իր բարեկամներէն կամ պաշտօնակիցներէն անոնց որ ի՞մանար թէ հիւանդ էին կամ վիշտ մը ունէին:

Կը պատմուէի թէ օր մը սն իմանալով որ փոքր կարողութեան տէր գրագէտ մը արկածի մը մէջ վիրաւորուած է և շատ նեղութեան մէջ է, այցելութեան կ'երթայ անոր: Իրաւ աչ զայն կը գտնէ խեղճ բնակարանի մը մէջ, զուրկ անհրաժեշտ բաներէն:

Տը Բէօմիւր, լի փափկանկատումով, չէր համարձակեր անոր ընծայել իր քսակը: Ինչպէ՞ս ընել: Ան նշմարեց պատէն կախուած անարժէք հին նկար մը: Մօտեցաւ անոր, այնպէս ձևացուց թէ մեծ ուշադրութիւնով կը քննէ:

—Ահաւասիկ, գոչեց ան, նկար մը որուն շատ կը հաւնիմ: Կ'ուզէ՞ք զանիկա ինծի ծախել: Բարեկամս: Աս ինծի մեծ հաճոյք պիտի պատճառէ:

Հիւանդը, որ անոր ճարտարամտութեան վրայ չէր կասկածեր, համարձակ պատասխանեց:

Աս առաջին անգամն է, Պ. տը Բէօմիւր, որ այս նկարին վրայ կը սքանչանան, ևս միշտ զայն նկատած եմ արժէքէ զուրկ:

—Ինծի համար արժէքաւոր է, բարեկամս: Կ'ուզեմ գնել զայն, կամովին անոր պիտի տամ 500 էքիւ (Ֆրանսական հին դրամ):

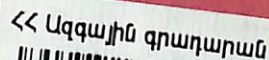
—Ո՛հ, դուք կը կատակէք, ատոր տառնէրորդն իսկ չ'արժեր:

—Էհ լաւ, ըսի արդէն, հինգ հարիւր էք իւր
—Ձեզի կը թաղու՞մ, քանի որ դուք կը կար-
ծէք որ կ'արժէ այս գինը և ձեզի հաճոյք պիտի
պատճառէ:

Այսպէս է որ տը Բէօմիւր աշտ խեղճ գրա-
գէտը նեղութննէ փրկեց՝ առանց վիրաւորելու
անոր արժանապատուութիւնը, Ասկիա վեհանձն
արարքը մըն էր, որովհետեւ նկարը քսան էքիւ
անդամ՝ չէր արժեր:

մենաբարձր համրաւի հառած այս մեծ
գիտունը կրնար տակաւին երկար ա-
տեն իր վառքը աւելցնել, երրոր հաջարակ ար-
կած մի վերջ տուաւ իր կեանքին: Ան ամառը
Նորմանտիա կ'անցնէր իր Պէրմոնտիէրի կալ-
ուածքը, հոն դարաստանին մէջ ինկաւ և մեռաւ:
1757 Հոկտ. 18ին՝ 74 տարեկան հասակին

4672

NL0139284

15955

«ԳԱՐՈՒՆ» ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

Դրատուն «Ֆրումոասա»

Tip. „Frumoasa“, Frumoasa (Jud. Ciuc)

Roumanie

Ա. ՇԱՐՔ

1. Փոքրիկ Կարմիր Դիւանոցաւորը
2. Կօշիկ Հաղած Կատուն
3. Ոսկիէ՝ ժամանակամիջոցին Վախճանը
4. Հէքեաթներ
5. Հէքեաթներ (Բ.)
6. Հէքեաթներ (Գ.)
7. Յովհաննէս Այթուհեան
8. Կապտամօրուսը
9. Հրաշագործ Ձին
10. Ինչպէ՞ս Ապագայ Կը Շինուի

Այս շարքի իւրաքանչիւր դրքոյքը կը բաղ-
կանայ 16 էջէ

Գին հատը 7 լէյ, արտասահման 1 ֆրնա. ֆրանք

Բ. ՇԱՐՔ

1. Արտակարգ Տղայ Մը
 2. Փոքրիկ Հովիւ Դիտունը (մամուլի տակ)
- Գին հատը 15 լէյ, արտասահման 2,50 ֆրանք